RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK 070:32:94(497.523Varaždin)"1914/1918"
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

JELENA BLAŽI
Sveučilište Sjever
jeblazi@unin.hr

Primljeno: 01. 09. 2025.
Prihvaćeno: 19. 11. 2025.
DOI: https://dx.doi.org/10.21857/mnlqgcpdky

VARAŽDINSKO NOVINSTVO I PRVI SVJETSKI RAT: LOKALNI TISAK KAO ORUĐE PROPAGANDE I POLITIČKE BORBE (1914. - 1918.)

Rad analizira kako su varaždinski listovi *Naše pravice* i *Hrvatsko pravo* u trima ratnim fazama (1914., 1916., 1918.) uokvirivali vijesti i mobilizirali lokalnu javnost. Primjenom kvalitativne analize sadržaja s kodnom knjigom (osam kategorija) i deskriptivnog kvantificiranja (učestalosti po 1000 riječi, udjeli žanrova, vizuali) pokazujemo pomak od euforičnog lojalizma i glorifikacije (1914.), preko normalizacije ''svakodnevice rata'' (1916.), do pesimistične i fiskalno mobilizacijske propagande (ratni zajmovi, 1918.). Doprinos rada jest empirijski uvid u funkcije lokalnog tiska pod cenzurom te metodološki predložak replikabilne analize.

Ključne riječi: Varaždin; Prvi svjetski rat; novine; propaganda; cenzura.

1. UVOD

Prvi svjetski rat bio je ključno razdoblje za europske i hrvatske medije, uključujući i lokalni tisak u Varaždinu, koji je, kao dio Austro-Ugarske Monarhije, značajno pridonio oblikovanju javnog mnijenja, ali i promicao državnu ratnu propagandu. Suspenzijom Zakona o tisku uvedena je cenzura, a problemi poput nedostatka papira dodatno su otežavali rad redakcija. Obavljajući svoju informativnu ulogu tijekom rata, novine su postale ključan medij političkog i kulturnog utjecaja. Varaždinske novine nisu samo prenosile informacije, nego su i oblikovale narativ rata te odražavale lokalne društvene napetosti proizašle iz različitih političkih orijentacija.

2. ISTRAŽIVAČKA PITANJA I METODE ISTRAŽIVANJA

Ovaj rad istražuje ulogu varaždinskog tiska u tri ključne ratne faze (1914., 1916., 1918.), usredotočujući se na tri istraživačka pitanja:

RQ1: Koji propagandni okviri i retoričke strategije dominiraju u pojedinim fazama rata?

RQ2: Kako se mijenja žanrovska struktura (vijesti, uvodnici, proglasi, podlistci, ilustracije)?

RQ3: U kojoj se mjeri lokalni identitet i ''svakodnevica rata'' probijaju kroz državnu retoriku?

Hrvatska historiografija o povijesti novinstva u razdoblju Prvoga svjetskoga rata polazi od nacionalnih sinteza i pregleda razvoja tiska u 20. stoljeću. Djela Josipa Horvata[1] i Božidara Novaka[2] pružaju nužan okvir geneze i funkcija novinstva, ali manje obuhvaćaju specifične obrasce lokalnih tiskovina u ratnim okolnostima. Unutar šireg društveno-političkog pregleda 20. stoljeća, Goldstein[3] daje kontekst transformacija hrvatskog društva i institucija, odnosno društveno-politički kontekst. Sustavne analize lokalnih novinskih korpusa iz ratnih godina, s eksplicitnom metodom i mjerama, ipak su rjeđe. Iznimku predstavlja Jurić,[4] koja iz povijesnih novina rekonstruira socijalnu sliku Zagreba od 1914. do 1918. godine. Treba navesti i zbornik radova HAZU-a, *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu (1914. – 1918.)*, koji opisuje događaje na području Varaždina i sjeverozapadne Hrvatske prije, tijekom i nakon Prvoga svjetskoga rata.[5] Treba navesti i rad Vesne Vlašić, *Prvi svjetski rat kroz novinske članke Glasnika županije požeške*,[6] koji analizira sadržaj tog lista s fokusom na vrijeme od 1914. do 1918. Autorica Veronika Završki, u radu *1914. godina u Osijeku u novinama Narodna/Hrvatska obrana i Slavonische Presse* prikazuje osječku svakodnevicu 1914. godine kroz lokalne listove. [7] Zanimljiv je i rad Barbare Đurasović, *Cenzura u dubrovačkim političkim novinama (1891. – 1918.)*, koji se bavi novinama na dubrovačkom području u gotovo istom razdoblju promatranja.[8]

---

1 Josip HORVAT, *Povijest novinarstva Hrvatske* (2. izdanje), Golden Marketing, 2003.

2 Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden Marketing, 2005.

3 Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918-2008.*, Zagreb, Novi Liber, 2008.

4 Mirjana JURIĆ, Zagreb u Prvome svjetskom ratu: povijesne novine kao izvor za istraživanje socijalne povijesti, Libellarium, II,2 (2009): 121–144. URL: https://hrcak.srce.hr/file/100184

5 Stjepan DAMJANOVIĆ, Vladimir HUZJAN, (ur.)., Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Zagreb – Varaždin, 2014.

6 Vesna VLAŠIĆ, ''Prvi svjetski rat kroz novinske članke Glasnika županije požeške''. Scrinia Slavonica, 15(1), 2015., 237–262.

7 Veronika ZAVRŠKI, ''1914. godina u Osijeku u novinama *Narodna/Hrvatska obrana i Slavonische Presse*''. U M. Grgić (ur.), Europski realiteti – Moć (str. 481–492). Filozofski fakultet Osijek, 2023., https://doi.org/10.59014/XBLZ1208

U habsburškom kontekstu, novinstvo i propaganda tijekom Velikog rata obilježeni su napetošću između državnih (vojnih i civilnih) mehanizama nadzora informacija i pluralnih, često divergentnih lokalnih javnosti. Pregledne sinteze pokazuju kako je uloga tiska u mobilizaciji i održavanju morala bila postupno prepoznata i institucionalno kanalizirana, ali i ograničena raznovrsnošću potreba i očekivanja civilnog stanovništva.[9] Istodobno, istraživanja ''pozadine'' (engl. *home front*) naglašavaju discipliniranje informacija, cenzuru i svakodnevne prakse prilagodbe rata, što prodire u novinske retorike i žanrovske obrasce.[10] Ovaj rad ispunjava prazninu između nacionalnih sinteza i rijetkih lokalnih analiza, koristeći teoriju okvira[11] (engl. *framing*) i procese poravnanja okvira s publikom.[12] Primjenjuje se kvalitativna analiza sadržaja na korpus arhivskih primjeraka tiskovina *Hrvatsko pravo* i *Naše pravice* iz 1914., 1916. i 1918., odnosno s početka, sredine i kraja Prvoga svjetskoga rata. Primjerci su dostupni u Državnom arhivu u Varaždinu i u digitaliziranom obliku zahvaljujući projektu Gradske knjižnice i čitaonice ''Metel Ožegović'' Varaždin. Analiza koristi kodnu knjigu s definiranim okvirima. Standardizirane metrike uključuju učestalost kodova na 1000 riječi, udio žanrova (vijesti, uvodnici, proglasi, podlistci, ilustracije) po fazama rata, broj i vrstu vizuala te duljinu uvodnika. Metrike se temelje na radovima Krippendorffa i Neuendorfa[13] kako bi se osigurala replikabilnost i usporedivost. Rad empirijski opisuje propagandne okvire, žanrovske promjene i odraz lokalnog identiteta u varaždinskom tisku, nudeći metodološki predložak (kodna knjiga i metrike) za daljnje analize sjeverozapadne Hrvatske, čime se varaždinski slučaj smješta u širi habsburški komunikacijsko-propagandni kontekst.[14] U razdoblju od 1914. do 1918. izlazile su u Varaždinu samo dvije novine: *Naše pravice* i *Hrvatsko pravo*. List *Naše pravice* (1904.–1914.) bio je glasilo Hrvatske ujedinjene samostalne stranke, oporbeno orijentiran. Prestao je izlaziti u kolovozu 1914., s izbijanjem rata. Glavni urednici bili su: dr. Stjepan Kralj,

---

8 Barbara ĐURASOVIĆ, *Cenzura u dubrovačkim političkim novinama (1891. – 1918.)*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik,2024.

9 Mark CORNWALL, *Propaganda and the home front in the Austro-Hungarian Empire during the First World War*, In T. Paddock (Ed.), World War I and propaganda (pp. 147–167), Brill, 2019.

10 Maureen HEALY, *Vienna and the fall of the Habsburg Empire: Total war and everyday life in World War I*, Cambridge University Press, 2004.

11 Robert M. ENTMAN, *Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. Journal of Communication*, 43(4), 51–58, 1993., https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x

12 Robert D. BENFORD i D. A. SNOW, ''Framing processes and social movements: An overview and assessment.'' *Annual Review of Sociology*, 26(1), 2000., 611–639, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.611>

13 Klaus KRIPPENDORFF, *Content analysis: An introduction to its methodology (4th ed.)*. SAGE Publications, 2018.; Kimberly A. NEUENDORF, The content analysis guidebook (2nd ed.). SAGE Publications, 2017.

14 Mark CORNWALL, *The undermining of Austria-Hungary: The battle for hearts and minds*. Macmillan, 2000.

Hinko Krizman i Vjekoslav Nemec. *Hrvatsko pravo* (1914. – 1918.) bio je tjednik *Stranke prava*, koji odražava ideološku i ilustrativnu komponentu ratnog novinarstva. Intenzivno je izvještavao o bojišnicama i koristio ilustracije, što je u to vrijeme bio izuzetak. Urednici su bili: Mihovil Danko i Srećko Gruber. Uzeta su tri broja lista *Naše pravice* od početka rata i devet brojeva lista *Hrvatsko pravo*, odabranih iz početne (1914.), srednje (1916.) i završne (1918.) faze rata. Fokus je stavljen na tematsku strukturu tekstova, retoričke obrasce i strategije reprezentacije neprijatelja, vojske, domaćeg stanovništva i života na bojištu. Uz primarne izvore korišteni su i sekundarni izvori, osobito radovi o medijima i propagandi u srednjoj Europi s ciljem opisa povijesnog konteksta tog razdoblja.

Tablica 1: Korpus analiziranih novina

List	Broj	Datum	Dominantne teme/okviri
Naše pravice	31	30. srpnja 1914.	Manifest, lojalizam, mobilizacija
Naše pravice	32	6. kolovoza 1914.	‘‘Svjetski rat“, rubrike bojišta
Naše pravice	33	13. kolovoza 1914.	Totalizacija propagande
Hrvatsko pravo	6	4. kolovoza 1914.	Carski manifest, lojalizam
Hrvatsko pravo	7	8. kolovoza 1914.	Rane ratne rubrike
Hrvatsko pravo	8	15. kolovoza 1914.	Glorifikacija uspjeha
Hrvatsko pravo	20	13. svibnja 1916.	Normalizacija izvještavanja
Hrvatsko pravo	21	20. svibnja 1916.	Svakodnevica rata
Hrvatsko pravo	22	27. svibnja 1916.	Humanitarne teme
Hrvatsko pravo	22	1. srpnja 1918.	Ratni zajam – najave
Hrvatsko pravo	24	15. srpnja 1918.	Ratni zajam – uvjeti
Hrvatsko pravo	25	22. srpnja 1918.	Ofenzive, Piave; završnica

Za potrebe analize ratnog diskursa u listovima *Hrvatsko pravo* i *Naše pravice* izrađena je kodna stranica koja je poslužila kao instrument za kategorizaciju tekstualnih pojava. Kodna stranica temelji se na kombinaciji teorijskih modela propagande[15] i specifičnih jezično–retoričkih obrazaca uočljivih u austrougarskom tisku tijekom Prvoga svjetskoga rata. Za svaki kod definirani su indikatori (ključne riječi i fraze) koji olakšavaju prepoznavanje, kao i uvjeti uključivanja i isključivanja. Primjerice, kod ''glorifikacija'' uključivao je tekstove s naglašenim evaluativnim i heroizirajućim opisima, dok se neutralno izvještavanje bez evaluativa isključivalo iz tog koda.

[15] David WELCH, *Propaganda, Power and Persuasion: From World War I to Wikileaks*. I. B. Tauris, 2014.; John HORNE, State, Society and Mobilization in Europe during the First World War. Cambridge University Press, 1997.

Tako je kodna stranica omogućila sustavnu i transparentnu klasifikaciju diskurzivnih obrazaca, a rezultati kvantitativne analize pokazali su njihovu dinamiku tijekom pojedine godine i konteksta. Kodovi su koncipirani tako da obuhvate najčešće propagandne okvire i retoričke strategije koje se pojavljuju u novinskim tekstovima:

Šifra	Naziv koda	Definicija
K1	Glorifikacija	Veličanje vlastitih snaga i pobjeda
K2	Demonizacija	Moralna/rasna/''civilizacijska" degradacija protivnika
K3	Lojalizam/dinastija	Pozivi na vjernost caru/Monarhiji, jedinstvo
K4	Ekonomska propaganda	Državni zajmovi, fiskalna mobilizacija
K5	Religijski leksik	Sakralna/metafizička opravdanja
K6	Cenzura/represija	Objave zabrana, prijeki sud, kazne
K7	Svakodnevica rata	Lokalne akcije, ranjenici, logistika

3. ANALIZA SADRŽAJA NOVINA *NAŠE PRAVICE* I *HRVATSKO PRAVO*

Za analizu sadržaja uzeta su izdanja novina na početku, u sredini i na kraju Prvoga svjetskoga rata. S obzirom na to da su novine *Naše pravice* bile zabranjene, analizirana su samo tri zadnja broja iz 1914. godine. Taj tjednik izlazio je od 1904. do 1914. godine, a ratna propaganda utjecala je na promjenu diskursa i tona novina.

Dnevne viesti.

Zabrana listova. Banskom naredbom zabranjeno je dalje izlaženje i razširivanje povremenog tiskopisa „Hrvatski Narod" u Zagrebu, te „Naše Pravice" u Varaždinu, oba s razloga, što se sadržajem tih listova ugrožavaju interesi ratovanja (javni red, državni interesi). Banskom naredbom zabranjeno je i razširivanje časopisa „Novi Hrvat", koji izlazi u New-Yorku, te časopisa „Balkanski Sviet" (Balkan World), koji izlazi u Chikagu.

Fotografija 1. Vijest o zabrani lista *Naše pravice* u Varaždinu; Izvor: Jutarnji list (Zagreb, br.753.), 19. kolovoza 1914., str. 5.

1

Naše Pravice

„Naše Pravice" izlazi svakog četvrtka. Cieni je ljetu: za cijelu godinu . . 8 K, za polgodine . . . 4 K, za ¼ godine nazaj. Pojedini broj 20 filira.

Glasilo hrvatske ujedinjene samostalne stranke.

Za oglase plaća se po jedinstvenu redku 10 filira. — Oglasi koji se vraćaju više puta, dobivaju popust. Pretplata i cekvijat šalji se upravi lista. — Rukopisi se ne vraćaju. Pretplata i oglasi plaćaju se i ukazuju u Varaždinu.

Br. 31. U Varaždinu, u četvrtak 30. srpnja 1914. God. XI.

RAT

Mojim narodima!

Bila je moja najvrućа želja, da godine, koje su Mi milošču božjom još dosuđjene, posvetim djelima mira i da Moje narode očuvam od teških žrtava i tegoba rata.

Providnost je međutim drugačije odlučila. Djelovanje jednog mržnjom zadojenog protivnika sili Me, da se zbog očuvanja časti Moje monarkije, zbog zaštite njezinog ugleda i njezinog svjetskog položaja, zbog osiguranja njezinog posjeda nakon dugih godina mira mašim mača.

Nezahvalno brzo zaboravljajući kraljevina Srbija, koja je već od prvih početaka svoje državne samostalnosti, pa do najnovijeg vremena od Mojih predja i od Mene podupirana i unapređena bila, pošla je već pred godinama putem otvorenog neprijateljstva protiv Austro-Ugarske.

Kad sam nakon tri decenija blagotvornog mirnog rada u Bosni i Hercegovini proširio Moja vladalačka prava na te zemlje, probudila je ta Moja odredba u kraljevini Srbiji, čija prava ni na koji način nijesu bila povređena, provale neobuzdane strasti i najogorčenije mržnje. Tada se je moja vlada poslužila ljepom prednošću jačega, pak je u najskrupuloznijoj popustljivosti i blagosti zatražila od Srbije samo sniženje njezine vojske na mirovno stanje te obećanje, da će u buduće ići putem mira i prijateljstva.

Vodjena istim duhom umjerenosti Moja se je vlada, kad je Srbija pred dvije godine vodila borbu s turskom carevinom, ograničila na očuvanje najvažnijih životnih uvjeta monarkije. Ovom držanju imala je Srbija u prvom redu zahvaliti, što je polučila svrhe svoga rata.

Nada, da će srpska kraljevina cijenili strpljivost i miroljubivost Moje vlade i da će iskupiti svoju riječ, nije se ispunila.

Sve jače kljuća mržnja protiv Mene i moje kuće, sve otvorenijim pokazuje se nastojanje, da se neodjeljivi krajevi Austro-Ugarske silom otrgnu.

Zločinačko rovarenje zahvaća granice, da na jugoistoku monarkije potkopa temelje državnog poretka, da narod, kojemu Ja u očinskoj ljubavi poklanjam Svoju punu brigu, uskoleba u njegovoj vjernosti prema vladalačkoj kući i domovini, da jedva doraslu mladež zavede i da ju razdraži na zločinačka suluda i veleizdajnička djela. Čitav niz zasnovanih umorstava, jedna sustavno pripravljena i provedena zavjera, koja je svojim strahovitim uspjehom Mene i Moje vjerne narode pogodila u sreće pokazuje na daleko vidljivi krvavi trag onih potajnih spletaka, koje su iz Srbije spremljene i vođjene.

Ovomu se nesnosljivomu rovarenju mora doskočiti, neprekidnim izazovima Srbije učiniti kraj, treba li, da čast i dostojanstvo Moje monarkije ostanu netaknuti, i da se njezin državni, gospodarski i vojnički razvoj očuva od trajnih trzavica.

Uzalud je Moja vlada još zadnji put pokušala, da ovaj cilj postigne mirnim sredstvima, da ozbiljnom opomenom sklone Srbiju, ne bi li se obratila.

Srbija je umjerene i pravedne zahtjeve Moje vlade odbila i otklonila, da udovolji onim dužnostima, kojih ispunjenje u životu naroda i država sačinjava prirodne i potrebne temelje mira.

Tako evo moram pristupiti tomu, da oružanom silom stvorim prijeko nužna jamstva, koja treba da Mojim državama osiguraju poredak kod kuće i trajan mir naprama vani.

U ovom sam ozbiljnom času potpuno svijestan čitavog zamašaja Svoje odluke i Svoje odgovornosti pred Svemogućim.

Ja sam sve ispitao i promislio.

Mirne savjesti stupam na put, što mi ga dužnost pokazuje.

Ja se pouzdajem u Svoje narode, koji su se u svim burama vazda u slozi i vjernosti okupljali oko Mojega prijestolja i bili uvijek pripravni na najteže žrtve za čast, veličinu i moć domovine.

Ja se pouzdajem u hrabru i požrtvovnim oduševljenjem zadojenu obranbenu silu Austro-Ugarske.

A ja se pouzdajem i u Svemogućega, da će podijeliti pobjedu Mojemu oružju.

U Bad Ischl-u, 28. srpnja 1914.

Franjo Josip s. r.

Tisza s. r.

Fotografija 2. Naslovnica tjednika *Naše pravice* br. 31., od 30. srpnja 1914. godine

3.1. *NAŠE PRAVICE*

3.1.1 *NAŠE PRAVICE* BROJ 31., 30. SRPNJA 1914.

Broj 31. tjednika *Naše pravice*, objavljen neposredno nakon austrougarskog ultimativnog zahtjeva Srbiji i pred sam početak Prvoga svjetskoga rata, predstavlja iznimno vrijedan izvor za proučavanje ideološke mobilizacije i retorike lojalnosti prema Monarhiji u hrvatskom tisku. Uvodni tekst nosi snažno političko-vojno opravdanje ratne politike Austro-Ugarske. Novina bezrezervno podupire carski ultimatum Srbiji, prikazujući ga kao opravdan odgovor na ''zločinačku i terorističku propagandu'' te ističe pravo Monarhije na sigurnost svojih jugoistočnih granica. Pritom se koristi vojničkim metaforama i retorikom sudbinske odlučnosti, čime se čitatelj poziva na poistovjećivanje s carskom perspektivom. Objava prijekog suda

na teritoriju Hrvatske i Slavonije dodatno ukazuje na militarizaciju javnog prostora i suspenziju građanskih prava. Tekst upozorava na smrtnu kaznu za bunt, razbojstvo i palež, čime se implicira rast unutarnje nesigurnosti i anticipacija društvene destabilizacije. Time novina djeluje i kao medij prijenosa autoritarne kontrole vlasti, pod plaštem zaštite reda i poretka. Sadržaj broja kombinira političke uvodnike, službene proglase i literarne dodatke, čime zadržava hibridni karakter novina toga vremena: istodobno informativan, edukativan i kulturno-identitetski. Novinarski stil je retorički snažan, sklon moraliziranju i historizaciji aktualnih događaja. Broj 31. lista *Naše pravice* svjedoči o transformaciji lokalnog tiska u političko-propagandno sredstvo, koje unutar ratnog konteksta artikulira ideje lojalnosti, opasnosti i kulturnog identiteta. Iako nominalno opozicijsko glasilo (povezano s Hrvatsko-srpskom koalicijom), ovaj broj se jasno priklanja vladinoj liniji, što upućuje na duboki pritisak toga trenutka te nužnost (ili oportunitet) jedinstva pred nadolazećim ratnim vihorom.

3.1.2. *NAŠE PRAVICE* BROJ 32., 6. KOLOVOZA 1914.

Naslov članka ''Svjetski rat'' već u uvodnom dijelu signalizira pomak u interpretativnom okviru diskursa. Dok se prethodni broj (br. 31) još uvijek fokusira na bilateralni sukob između Austro-Ugarske Monarhije i Kraljevine Srbije, broj 32. proširuje analitički horizont tematiziranjem eskalacije sukoba na Njemačku, Rusiju, Francusku i ostale europske sile, čime se potvrđuje transformacija lokalnog sukoba u globalni ratni fenomen. Čitatelju se pruža kronološki niz događaja: od ruske mobilizacije i njemačkog ultimatuma, do ulaska Francuske i vojnog djelovanja u poaničnim zonama. Time *Naše pravice* potvrđuju svoju funkciju kao informativni organ s međunarodnom orijentacijom, ali i kao sugovornik političke lojalnosti.

U tekstu se ističe potreba da se građani na ‘‘domaćoj bojišnici“ aktivno angažiraju – kroz pomoć obiteljima vojnika, skrb o ranjenicima i širenje osjećaja dužnosti. Time se list pozicionira i kao mobilizator civilnog morala u ratu koji se širi na sve sfere života, ne samo na bojišnice. Koristi se snažna metaforika i emocionalni ton, a sve to doprinosi oblikovanju narativa o neizbježnosti i pravdi ‘‘naše strane“. Broj 32. lista *Naše pravice* odražava naglu transformaciju lokalnog tiska u organ imperijalne ratne komunikacije. List više ne funkcionira primarno kao opozicijski forum, već kao integrirani dio mobilizacijskog aparata Austro-Ugarske. Dok prvi dio broja objašnjava geopolitičke događaje, drugi djeluje kao normativna platforma te poziva na lojalnost, samoprijegor i otpor ''neprijateljima civilizacije''. Ovaj broj jasno ilustrira kako lokalni medij može preuzeti funkciju ideološkog posrednika u uvjetima globalne krize.

Naše Pravice

„Naše Pravice" izlaze svakoga četvrtka. Cieua je listu: za cieli godinu . . 8 K, za inozemstvo . . 10 K, za poljske . . . 4 K, na ½ godine razmj. manje. Pojedini broj 20 filira.

Glasilo hrvatske ujedinjene samostalne stranke.

Za oglase plaća se po potitnom redku 10 filira. — Oglasi koji se uvrste više puta, dobivaju popust. Pretplata i rukopisi šalju se uvijek listu. — Rukopisi se ne vraćaju. Pretplata i oglasi plaćaju se i unaprieda u Varaždinu.

Br. 32. U Varaždinu, u četvrtak 6. kolovoza 1914. God. XI.

SVJETSKI RAT

Željezne su kocke pale. Ono što se jedva moglo zamisliti kao strašan san, sada je postalo istinom, koja će udariti osnovku istoriji budućih stoljeća.

Kao odgovor na rusku mobilizaciju, koja je imala zaustaviti Austrougarsku monarkiju u njenom obračunu sa Srbijom, ustjedilo je najveštenje rata Njemačke Rusiji.

Naša monarkija kao saveznik Njemačke a Francuska republika kao saveznik ruskog carstva odredile su posvemašnju mobilizaciju svih svojih vojnih sila i za koji tjedan sukobit će se vojske, da sa milijunima ljudskih života izjednače one velike ekonomske, rasne i državne opreke.

U ovom velikom ratu brane Austrougarska i Njemačka svoje interese i svoju budućnost protiv zajedničkog neprijatelja.

Razlog toga rata saopćio je njemački car svome narodu u ratnej prestolnoj besjedi ovim jasnim i ispravnim riječima:

„Sadanji položaj nije proizišao iz prolaznih sukoba interesa i diplomatskih konstalacija. On je posljedica neprijateljstva, koje već dugo vremena djeluju protiv moći i napretka njemačke države."

Isto vrijedi i za našu monarkiju, koja je u svom ustrojstvu i budućnosti ugrožena po istim neprijateljima kao i njemačko carstvo.

Za to je na poziv našeg vladara na opću spremu pohrlilo sve pod carske zastave, da bez prezanja izvrši svoju dužnost za kralja i državu.

Mi pak, koji ostajemo kod kuće moramo požrtvovno vršiti svoje gradjanske i čovječje dužnosti.

Naročito moramo iz svih sila i iz svih sredstava nastojati, da olakšamo život siromašnim obiteljima naših vojnika, i da se pobrinemo za njegu ranjenika.

* * *

Ovi velevažni događaji razvijali su se ovako:

Mobilizacija Rusije.

Ruska diplomacija uvjeravala je Njemačku i Austrougarske, da Rusija nema nikakovih neprijateljskih namjera. Istodobno je ali Rusija odpočela sa mobilizacijom svoje vojske. Htjela je na taj način dobiti vremena, da provede svoju spremu, koja radi velikih udaljenosti iziskuje mnogo više vremena od naše i njemačke spreme.

Ruska opća mobilizacija započela je u noći dne 30. srpnja, drugi dan nakon najveštenog rata Srbiji.

Njemačka navješ-tuje rat Rusiji.

Njemačka nije mogla dopustiti, da Rusija diplomatskim zavaravanjem dođe u povoljniji vojni položaj i provede prije svoju mobilizaciju. Za to je preko svog poslanika u Petrogradu upravila Ruskoj vladi ultimatum da uz rok od 12 sati obustavi daljnja crnjanja.

Rusija nije na to ni odgovorila i za to je njemački car Vilim dne 1. o. mj. odredio svepću mobilizaciju njemačke vojske i odmah navijestio rat Rusiji.

Općenita vojna sprema Austrougarske.

Na glas o mobilizaciji Rusije odredio je kralj Franjo Josip postemašnju spremu austrougarske vojske dnem 1. kolovoza o. g.

Sad je mobilizovana cijela vojna snaga pa ako i do formalnog navještenja rata Austrougarske Rusiji nije došlo, to je naravno, da će se austrougarska vojska zajedno sa njemačkom vojskom boriti proti zajedničkom neprijatelju.

Opća mobilizacija Franceske.

Isti dan kad je njemačka proglasila svepću spremu svoje vojske odredjena je i u Francskoj, koja je saveznica Rusije — svepća mobilizacija.

Francuska započela neprijateljstva.

Izmedju Njemačke i Francske nije došlo do navještaja rata već su francske čete prešle njemačku granicu i zaposjele neka pogranična njemačka mjesta kao Gottesthall, Metzer, Markisch i Schloftpass.

Francuski zrakoplovci preletili su preko Belgije na Njemačku granicu te bacanjem bombi iz svojih krilatica pokušali su porušiti njemačke željeznice.

Dne 2. o. mj. u jutro preletila su dva francuska zrakoplova Nürnberg te su protiv ustanova medjunarodog prava bacali na grad bombe.

Sukobi na rusko-njemačkoj granici.

Još prije navještaja rata Njemačke Rusiji odpočele su ruske pogranične straže neprijateljstva protiv Njemačke, Ruski kozaci njašili su u mjesto Bildewaitschen a njemačke čete ušle su u Čenstchovu i Kalš.

Neutralnost Italije.

„Poster Loyd" javlja: Njemački poslanik u Rimu Flotow došao je 3. o. mj. talijanskom ministarstvu spoljnih posala San Giuliamu te mu saopćio, da je došlo do rata izmedju Njemačke i Rusije.

Talijanski ministar izjavio je na to, da će Italija u tom ratu ostati neutralna. Obzirom na saveznički odnošaj i na velike interese, koji za sve države stoji u tom ratu na kocki, drži se da ta odluka ne će biti kratka.

Držanje malih država.

Na glas o ratu izmedju Rusije i Njemačke odredile su susjedne male države mobilizaciju za očuvanje svoje neutralnosti. Mobilizovale su Švicarska, Nizozemska, Belgija, Švedska i Norveška, koje su sve dale izjavu neutralnosti.

Prekid diplomatskih odnošaja izmedju Belgije i Njemačke.

Njemačka je tražila od Belgije da propusti njemačku vojsku preko svoga zemljišta u Francusku. Belgija na to nije htjela pristati pa kad je kod svog stanovišta ostala i nakon što je Njemačka predala ultimatum Njemački je poslanik ostavio Belgiju.

Belgijski kralj zamolio englesku pomoć proti Njemačkoj.

Fotografija 3. Naslovnica tjednika *Naše pravice* br. 32., od 6. kolovoza 1914.

Naše Pravice

„Naše Pravice" izlazi svakog četvrtka. Cena je listu: na cijelu godinu . . 5 K., za inozemstvo . . . 10 K. na mjesec . . . . 4 K., na ½ godine samo, unaje. Pojedini broj 20 filira.

Glasilo hrvatske ujedinjene samostalne stranke.

Za oglase plaća se po petitovom redku 10 filira. — Oglasi koji se uvrste više puta, dobivaju popust. Pretplata i rukopisi šaljo se upravi lista. — Rukopisi se ne vraćaju. Pretplata i oglasi plaćaju se i uredniku u Varaždinu.

Br. 33. U Varaždinu, u četvrtak 13. kolovoza 1914. God. XI.

SVJETSKI RAT

Sva je Evropa u plamenu. Od obala večnoga leda pa do žarkih afričkih obala, od atlanskog oceana do neposnatih azijskih pustara stoje svi narodi pod oružjem. Njemačka i Austrougarska stoje u borbi sa Rusijom, Francezkom, Engleskom, Belgijom, Srbijom i Crnogorom. Italija, Rumunjska, Bugarska, Danska, Turska i Skandinavske zemlje provele su takodjer svoje mobilizacije i premda su se izjavile za neutralnost, ipak će ih dogodjaji prisiliti, da se izjave za jednu ili drugu stranu. Odvše veliki interesi su na kocki, odvše se velike oprave imadu izravnati, a da bi one države mogle pustiti, da se dogodjaji razvitju mimo njih. — To naročito vrijedi za Italije i Tursku, koje će po svoj prilici stupiti na stranu Austrougarske i Njemačke.

Neprijateljstva izmedju Francuske i Njemačke započela su uspješnom provalom njemačkih četa na belgijsko zemljište. Isto su tako u punom toku ratne operacije njemačke i austrougarske vojske protiv Rusije, koja radi spore svoje vojne spreme napustu rusku Poljsku i svoju operacionu liniju povlači više na jugoistok.

Dosadanji bojevi nijesu odlučne bitke i nemaju drugog značenja osim izviđačkog.

Austrougarska i njemačka vojska nalazi se svagdje u ofenzivi, te njeno uspješne navale i prodiranje u neprijateljsko zemljište pokazuju, da će jednakim uspjehom i smjelošću izvoditi dalnje velike vojne operacije.

* * *

Dogodjaji od prošlog četvrtka razvijali su se prema njemačkoj dispoziji uredi, koji je za vrijeme rata poštai izvor ratnih vijesti, ovako:

Rat Austro-ugarske sa Rusijom.

Nakon što je Njemačka navjestila rat Rusiji, bilo je odmah sigurno, da će doći i do rata izmedju Rusije i naše države, koja je saveznica Njemačke. Oružanja na obim granicama započela su prije ali formalno navještenje rata uslijedilo je tek 6. t. mj. G. 1 k. poslanik u Petrogradu grof Szapary predao je 6. o. mj ruskom ministru spoljnih poslova Sazanovu navještaj rata uz ovo obrazloženje:

„S obzirom na prijeteće držanje Rusije u sporu izmedju Austro - ugarske i Srbije, kao i pogledom na činjenice, iz je Rusija uzljed svoga spora austrijsko ugarskom stavila se i Austro-ugarska prema Rusiji u ratnom stanju."

Istodobno predane su putnice ruskim poslanik u Beču.

Navještaj rata Engleske Njemačkoj.

Kud je njemačka vlada iz vanjih razloga odklonila zahtjev Engleske, da poštuje neutralnost Belgije, bilo je sigurno da će doći do rata i sa Engleskom, koja čuvajući neutralitet Belgije i Nizozemske čuva istodobno sebe od pogibelji, koje bi za njenu suverenost poslej imalo nepotrebno zaposjednuće Njemačke. Engleski poslanik Goschen navjestio je u ime engleske vlade dne 5. o. mj. po podne rat Njemačkoj te otputovao iz Berlina.

Engleska je prvala pod stalne mornare do 50 godina. Rat izmedju Engleske i Njemačke odigrat će se poglavito na moru velikom pomorskom bitkom. Na kopnu rat ne će sudjelovanje Engleske imati izravnog upliva.

Srbija navijestila rat Njemačkoj.

Dne 7. o. mj. saopćila je srpska vlada njemačkom poslaniku, da se Srbija smatra u ratnom stanju s Njemačkom. Ove navještaje rata ne će dakako imati vojnih posljedica već samo gospodarskih. Njemački kapital uložen je u mnogo srpskih podnoseа, a i njemački uvoz u Srbiju iznosio je godišnje 25 milijuna kruna.

Crna gora navijestila rat Austro-ugarskoj.

Dne 7. o. mj. objavila je crnogorska vlada austrougarskom poslaniku za Cetinje, da se smatra u ratnom stanju sa austrougarskom monarhijom. Istodobno započela su neprijateljstva na crnogorskoj granici prama Hercegovini.

Sa Belgijskog ratišta.

Njemačke čete provalile su odmah nakon navještenja rata kroz Luksemburg na Belgijsko zemljište. — Najglavnim navalom nastupa je Njemačima osvojiti Belgijsku utvrdu *Liege*. Gubici su Njemačke i na Belgijskoj strani su veliki, a Njemcima je usprkos tarevini više stoljeća Belgijanca. Njemačke čete napreduju prama Belgije u Francusku, te imadu još svladati odpor belgijskih četa koi utvrdjenoga Namura. Njemačka vojna uprava spominje, da u borbama sudjeluju osim redovitih četa još i belgijski i francuski seljaci, koji napadaju iza leđa Njemačkim vojska, pa oslobanja od nebo kvraju ako rat bude krvav i okrutan.

Sa Francuskog ratišta.

Na medji Francuske i Njemačke nije se osim nekoliko izvidničkih okršaja ništa važnoga dogodilo, jer je sva Francuska vojna snaga upravljena prema Belgijskoj granici od kud se očekuje nakon skrćenog odpora Belgijske vojske upad njemačkih četa.

Blizu Švicarske granice provalio je odio francuske vojske do grada Mülhausen 40 klm. na njemačko zemljište ali je szbijen.

Sa Ruskog bojišta.

Njemačke i naše čete prodre su u dužini od skoro 200 kilometara rusku granicu na nepreglednu okršaju na lećem krajem odjeljenima. Rusija prelazi stoje vojska su izbočene linije u Istočno-Poljskoj prama austrijskoj sili na ravni utvrdjeni pravac Kovno Rovno Grodno. — Iudi ogromnog prostora doći će na tom rattištu mnogo kasnije do odlučnih sukoba nego li na ostalim ratištima.

U poprištem carstvima poo je njemački general Ittilow.

Sa Srbskog ratišta.

Službene vijesti kroz ovoli prošli tjedan glase, da se na Srbskom ratištu dući Dunava, Save i Drine nije ništa novo dogodilo.

Sa Crnogorskog ratišta.

Odmah nakon navještenja rata odpošli su Crnogorci navalu na Hercegovinu i jakim Dalmaciju. Jedna Crnogorska brigada provalila je pravcem na utvrdu Trebinje, a druga na vrlo jakoj Arlorici. Obe napadaja su suzbijena uz znatne crnogorske gubitke. — Službeno se javlja, da je sa naše strane po-

Fotografija 4. Naslovnica tjednika *Naše pravice* br. 33., od 13. kolovoza 1914.

3.1.3. *NAŠE PRAVICE* BROJ 33., 13. KOLOVOZA 1914.

Broj 33. započinje dramatičnim prikazom globalne ratne mobilizacije: ''Sva je Europa u plamenu...'', uz geografski opis ratnih zona ‘‘od Atlantskog oceana do azijskih pustara“. Time se jasno napušta lokalna, pa čak i regionalna perspektiva. List djeluje kao medij tumačenja svjetskog poretka, dajući čitateljima dojam da su dio globalnog, sudbonosnog sukoba civilizacija. Naglašava se da čak i formalno neutralne sile, poput Italije i Turske, neće moći izbjeći uključivanje u rat, implicirajući neizbježnost i moralnu nužnost zauzimanja strane. Takav ton potvrđuje proaustro-njemačka orijentacija teksta. Stil je ponovno visoko retoričan, ali u ovom broju prelazi u fazu sustavnijeg ratnog izvještavanja. Postoji jasna segmentacija prema bojištima – belgijsko, francusko, rusko, srpsko, crnogorsko – što listu daje karakter kvazislužbenog biltena. Upotrebljava se jezik odobravanja, dok se gubici opisuju

kao ''znatni'', ali bez dramatiziranja. Retorika ovog broja sve više podsjeća na ono što će u modernim komunikacijama postati poznato kao totalna propaganda. Uz izvješća s bojišta, tekstovi oblikuju i moralni okvir čitatelju: tko su ‘‘naši“, tko su ''barbari'', tko ''prijeti civilizaciji'', a tko je njezin branitelj. Broj 33 lista *Naše pravice* prikazuje daljnju evoluciju lista u prošireni medij političkog orijentiranja i izvještajne legitimacije rata. Njegova struktura, rječnik i geopolitička interpretacija čine ga dijelom onoga što bi se moglo nazvati *austrougarskim ratnim novinarstvom* – s naglaskom na lojalnost, red, disciplinu, vojni uspjeh i ekonomsko opravdanje rata. Brojevi 31. – 33. lista *Naše pravice* pokazuju kako se lokalni hrvatski tisak prilagodio ratnoj situaciji kroz proces transformacije od opozicijskog glasa u ratni bilten lojalnosti. Informativna struktura, jezična retorika i moralno-političke poruke pokazuju sintezu mobilizacije, propagande te konstruiranja nacionalne i imperijalne pripadnosti. Ti tekstovi predstavljaju vrijedan povijesni dokument o dinamici novinarstva u prijelomnim trenucima europske povijesti.

3.2. HRVATSKO PRAVO

Tjednik Hrvatsko pravo izlazio je od 1914. do 1918. godine. S obzirom na to da je list izlazio tijekom cijelog razdoblja Prvoga svjetskoga rata, analizirana su izdanja iz tri razdoblja: početka, sredine i završne faze rata. Odabirom po tri broja iz svakog segmenta omogućeno je praćenje promjena u ratnoj retorici lista, čime se nastoji identificirati obrasce diskurzivnih transformacija u odnosu na razvoj ratnih okolnosti.

3.2.1. HRVATSKO PRAVO - POČETAK RATA

3.2.1.1. HRVATSKO PRAVO BROJEVI 6., 7., 8., 1914.

Tjednik *Hrvatsko pravo* u prvim ratnim brojevima (6. – 8., kolovoz 1914.) transformira se iz pravaškog političkog glasila u medij imperijalne lojalnosti i ratne mobilizacije, prihvaćajući retoriku Monarhije bez zadrške i afirmirajući njezinu vojnu i moralnu legitimnost. Već u 6. broju, koji gotovo u cijelosti objavljuje *Ratni manifest cara Franje Josipa*, list se jasno pozicionira kao kanal carske poruke, bez dodatnih komentara ili kritičkog odmaka. Ovim činom uspostavlja se obrazac političke subordinacije novinarstva prema državnom narativu. Sljedeći brojevi (7. i 8.) pokazuju visok stupanj militarizacije jezika, s posebnim naglaskom na hrabrost ''naših junaka'', uspostavljaju kult povijesne vjernosti hrvatskoga naroda prema Habsburškoj Monarhiji, provode demonizaciju Srbije kroz diskurs o ''nekulturi'', ''rovarenju'' i

''grkoistočnom nacionalizmu'', afirmiraju njemačke uspjehe i tehnološku nadmoći kao jamstvo konačne pobjede Saveznika te koriste dehumanizaciju neprijatelja i slavljenje civilizacijske misije Austro-Ugarske. Osim toga, list djeluje i kao kvazislužbeni informator sa segmentiranim izvještajima s bojišnice i prikazima međunarodnih odnosa, čime čitatelj stječe osjećaj uključenosti u ''veliku povijest''. Međutim, ta se informacija uvijek filtrira kroz unaprijed postavljen moralno-politički okvir. Zato *Hrvatsko pravo* u ranim tjednima rata ne djeluje kao klasičan tjednik s političkim analizama, već kao medij mobilizacije naroda i slavljenja režima – spoj ratne kronike i nacionalnog manifesta. Njegova glavna funkcija postaje emocionalno oblikovanje čitatelja kao subjekta vjernosti, žrtve i ponosa.

3.2.1.2. *HRVATSKO PRAVO* BROJ 6., 1914.

Šesti broj tjednika *Hrvatsko pravo* u cijelosti je posvećen objavi *Ratnog manifesta Njegova Veličanstva Franje Josipa I.*, kojim se službeno opravdava početak ratnih operacija protiv Srbije. Manifest, objavljen 28. srpnja 1914. iz Bad Ischla, sadržajno i retorički predstavlja krunski čin političke mobilizacije stanovništva unutar Austro-Ugarske Monarhije. Objavljivanjem ovog manifesta u cijelosti, list zauzima poziciju glasa službene državne politike, a ne više samo pravaške frakcije. Manifest se obraća ''Mojim narodima'' i strukturiran je kao osobna ispovijed suverena koji, vođen ''očinskom ljubavlju'', ali i ''nužnošću'', poziva narode Monarhije na rat. Tekst koristi više razina retorike: emocionalnu, moralnu, pravnu, civilizacijsku i religijsku. Takva višeslojna retorika ima funkciju totalne mobilizacije i poziva na identifikaciju čitatelja s carem i njegovom odlukom. Manifest interpretira sukob kao posljedicu: ''nezahvalnosti'' Srbije unatoč austrijskoj pomoći, ''mržnje'', ''zavjere'', ''zločinačkog rovarenja'' protiv Monarhije, atentata u Sarajevu kao rezultata šire ''spletke'' i ''provale najogorčenije mržnje''. Cilj nije samo najava rata, već i potpuna moralna delegitimizacija Srbije pred vlastitim narodima, uz prikaz carstva kao žrtve i civilizacijske sile. Objavom manifesta, list *Hrvatsko pravo* istupa iz lokalno-pravaške perspektive i prihvaća državotvornu propagandnu funkciju. Odsutnost dodatnih uvodnika ili komentara implicira da list manifest preuzima kao apsolutnu istinu i prenosi ga ne samo kao informaciju, nego i kao politički zavjet. Stoga se list pretvara u posrednika političke vjernosti, osiguravajući da čitatelj – osobito pripadnik nižih slojeva ili ruralne populacije, kojoj se nude povoljne pretplate – percipira rat kao obrambeni čin i moralnu nužnost. Broj 6 lista *Hrvatsko pravo* označava ključnu točku preobrazbe lokalnih medija u nositelje imperijalnog diskursa.

HRVATSKO PRAVO

HRVATSKO PRAVO izlazi svake subote. Predplata za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju: na godinu 8 K, na pol godine 4 K, na 3 mjeseca 2 K. — Sačuvati dobivaju list za 4 K godišnje. — Pojedini broj 20 fil. Uredničko se nalazi na Zapunom trgu br. 8.

Tjednik stranke prava u Varaždinu.
List za politiku i narodno gospodarstvo.

Oglasi računaju se po petit-redku 30 fil. Kod višekratne uvrstbe znatan popust. — Članci, dopisi, pozivnice i oglasi šalju se uredništvu. — Rukopisi se ne vraćaju. Nefrankirana pisma se ne primaju. — Platno i znajno u Varaždinu. — The no parrell list smairs ze predplatnikom.

Godina I. U Varaždinu, dne 1. kolovoza 1914. **Br. 6.**

RATNI MANIFEST

Njegova Veličanstva kralja.

MOJIM NARODIMA!

Bila je Moja najvrućа želja, da godine, koje su Mi milošću božjom još dostuđene, posvetim djelima mira i da Moje narode očuvam od teških žrtava i tegoba rata.

Providnost je međutim drugačije odlučila. Djelovanje jednog mržnjom zadojenog protivnika, sili Me, da se zbog očuvanja časti Moje monarkije, zbog zaštite njezinog ugleda i njezinog svjetskog položaja, zbog osiguranja njezinog posjeda nakon dugih godina mira mačem maša.

Nezahvalno brzo zaboravljajući kraljevina Srbija, koja je već od prvih početaka svoje državne samostalnosti, pa do najnovijeg vremena od Mojih predja i od Mene podupirana i unapređivana bila, pašla je već pred godinama putem otvorenog neprijateljstva protiv Austro-Ugarske.

Kad sam nakon tri decenija blagotvornog mirnog rada u Bosni i Hercegovini proširio Moja vladalačka prava na te zemlje, pobudila je to Moja odredba, u kraljevini Srbiji, čija prava ni na koji način nijesu bila povrijeđena provale neobuzdane strasti i najogorčenije mržnje. Tada se je moje vlada poslužila tijepom prednošću jačega, pak je u najskrenijoj popustljivosti i blagosti zatražila od Srbije samo sniženje njezine vojske na mirovno stanje te obećanje, da će u buduće ići putem mira i prijateljstva.

Vođena istim duhom umjerenosti, Moja se je vlada, kad je Srbija pred dvije godine vodila borbu sa turskom carevinom, ograničila na očuvanje najvažnijih životnih uvjeta monarkije. Ovom držanju imala je Srbija u prvom redu zahvaliti, što je polučila svrhe svojega rata.

Nada, da će srpska kraljevina cijeniti strpljivost i miroljubivost Moje vlade i da će iskupiti svoju riječ, nije se ispunila.

Sve jače kljuća mržnja protiv Mene i Moje kuće, sve otvorenijim pokazuje se naslojanje, da se neodjelivi krajevi Austro-Ugarske od iste silom otrgnu.

Zločinačko ravarenje zahvaća preko granice, da na jugoistoku monarkije polkopa temelje državnog poretka, da narod, kojemu ja u očinskoj ljubavi poklanjam Svoju punu brigu, uskolеba u njegovoj vjernosti prema vladalačkoj kući i domovini, da jedva odraslu mladež, zavede i da ju razdraži na zločinačka, suluda i veleizdajnička djela. Cilev niz zasnovanih umorstava, jedna sustavno pripravljena i provedena zavjera, koja je svojim strahovitim uspjehom Mene i Moje vjerne narode pogodila u srce, pokazuje na daleko vidljivi krvavi trag onih potajnih spletaka, koje su iz Srbije spremljene i vođene.

Ovomu se nesnosljivomu ravarenju mora doskočiti, neprekidnim izazovima Srbije učiniti kraj, treba li da čast i dostojanstvo Moje monarkije ostanu netaknuti i da se njezin državni, gospodarski i vojnički razvoj očuva od trajnih trzavica.

Uzalud je Moja vlada još zadnji put pokušala, da ovaj cilj postigne mirnim sredstvima, da ozbiljnom opomenom sklone Srbiju, ne bi li se obratila.

Srbija je umjerene i pravedne zahtjeve Moje vlade odbila i odklonila, da udovolji onim dužnostima, kojih ispunjenje u uživotu naroda i država sačinjava prirodne i nužne temelje mira.

Tako evo moram pristupiti lomu, da oružanom silom stvorim prijeko nužna jamstva, koja treba da Mojim državama osiguraju poredak kod kuće i trajni mir napram vani.

U ovom sam ozbiljnom času, potpuno svjestan Ćirovog zamašaja Svoje odluke i Svoje odgovornosti, pred Svemogućim.

Ja sam sve ispitao i promislio.

Mirne savjesti stupam na put, što Mi ga dužnost pokazuje.

Ja se pouzdajem u Svoje narode, koji su se u svim burama vazda u slozi i vjernosti okupljali oko Mojega prijestolja i biti uvijek pripravni na najveće žrtve za čast, veličinu i moć domovine.

Ja se pouzdajem u hrabru i požrtvovnim oduševiljenjem zadojenu oboružanu silu Austro-Ugarske.

A Ja se pouzdajem i u Svemogućega, da će podijeliti pobjedu Mojemu oružju.

U Bad Ischlu, 28. srpnja 1914.

Franjo Josip I. v. r.

Grof Stjepan Tisza v. r.

Fotografija 5. Naslovnica tjednika *Hrvatsko pravo*, br. 6., 1914.

HRVATSKO PRAVO

HRVATSKO PRAVO izlazi svake subote. Predplata za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju: na godinu 5 K, na pol godine 2 K, na 3 mjeseca 1 K. — Slučaji dobivaju list za 1 K. godišnje. — Pojedini broj 20 fil. — Uredništvo se nalazi na Zupnom trgu br. 9.

Tjednik stranke prava u Varaždinu. List za politiku i narodno gospodarstvo.

Oglasi računaju, se po petit-redku 10 fil. Cijel oglasnjeva prvoga puta prosti. — Članci, dopisi predsjetnu i ogłasi šalju se uredništvu — Rukopisi se ne vraćaju. Nefrankirana pisma ne će primati. —

Godina I. U Varaždinu, dne 8. kolovoza 1914. Br. 7.

Europejski rat.

Naši hrvatski junaci.

Na odlasku iz našega grada položio je svećenik, namjesnik Kristov ruke blagoslova na naše junake, da ih posveti za svetu borbu, u koju ih je pozvao hrvatski kralj Franjo Josip I., da okrepljeni snagom Svemogućega Boga odpočnu sveti boj za ime i za pravo roda svog.

Na odlasku iz našeg grada su možda zadnji puta položili eno istu zakletvu vjernosti, koju su njihovi pradjedi prije stoljeća i godina polagali na saboru u Cetinju i koji nisu nikada prekinuli, jer su kroz sve minule vjekove ustrajno, nepokolebivo i vjerno livem krvlju teca svoga napojali Drinu, Vrbas i Savu, da krvavim obručem opašu kralja, domovinu, monarhiju i cijelu zapadnu Evropu.

I sada su pošli u boj jednako vjerni i hrabri, da spašavaju narodno ime i cjelokupnost hrvatskih zemalja, na koje je nekultorna Srbija bacila svoje nezasito oko. Pošli su u boj, da u luci puškanim zrna pokažu cijelome svijetu, da im se gradi poklopni zagrlaj, u kojem je Srbija htjela da uguši hrvatsko ime, hrvatsku narodnost i hrvatske zemlje. Pošli su u boj, da jednoć za uvijek, svim budućim vremenima i pokoljenjima bjelodano dokažu, da hrvatske zemlje nijesu neosloboljeni, dijelovi kraljevine Srbije, već sastavni dio habsburške monarhije i zapadnjačke kulture, u kojima je hrvatski narod proživio samostalnu veliku i slavnu povijest.

Baš radi ovih naših hrvatskih zemalja odpočele je i kroz dugi niz godina proslijedila kraljevina Srbija zaplosnjačku borbu podmuklog rovarenja, ultrazvajnih grčkoistočnom djelu naroda srpski nacionalizam i razredujući snagu čiste hrvatske krvi načelom narodnog jedinstva. Tko zna, kako bi dugo bila još prosljedila u tom uvjerenju, da nije bomba u Sarajevu razotkrila pred licem monarkije one podzemne niske, kojima su hrvatske zemlje isprepletene bile.

Hrabro su pošli naši junaci u boj, jer danas stoji uz njih čitava monarkija, da svim sredstvima svoje snage obrani starodrevno kraljevstvo hrvatsko. Nekada su naši djedovi u krvavoj krnjiri i na junačkoj granici stajali sami u borbi i sami izdisali, a danas stoji za njima čitava srednja Evropa.

kad su se možda zadnji puta od nas dijelili, oni su za zadnji svoj povečet kupili trobojnu vrpčicu, okitili njome svoje izbočene junačke grudi i sa veselom pjesmom prošli kroz naš grad u sveti boj za ime, za pravo roda svog, dovikujući nam na rastanku „ili mrijet ili živjet zajme, mk sudi vječni Bog, vječni Bog!"

Ratno razpoloženje u Evropi.

Rusija i Njemačka.

Kad je Austrougarska prekinula diplomatske odnošaje sa Srbijom zainolio je ruski car Nikolaj njemačkog cara Viljema, da utjeca na našu monarkiju, neka ne navjesti Srbiji rat. Car Vilim je pristavio ruskoj ponudi i intervenciju preko njemačkog poslanstva kod osobe hrvatskog ministarstva. Tim se objašnjuje, zašto nisu a naše strane odmah započele ratne operacije protiv Srbije, makar da je jur trajao kraljev ratni manifest.

Medjutim za vrijeme ovih pregovora Rusija je potajice mobilizirala čitavu kopnenu vojsku i mornaricu. Zapovjed je bila izdana 30. srpnja u 7 sati na večer pod najstrožjom državnom tajnom. To je bilo isti čas, dok je Njemačka nastojala u Beču spriječiti sukob. Čim je car Vilim doblo pouzdane vijesti o ruskoj općenitoj mobilizaciji, preklano je sa pregovori u Beču, te je objavio ruskomu caru Nikolaju, da će Njemačka na sve mjere, što ih Rusija protiv monarhije poduzima, odgovoriti protumjerama. Uslijed toga stavio Rusiji ultimatum preko svoga patrogradskog poslanika grofa Pourtalesa, da obustavi mobilizaciju i da u tom smislu dade povoljan odgovor u roku od 12 sati. Taj rok je istekao 1. kolovoza u 7 sati na večer. Rusija nije odgovorila, uslijed toga mobilizirala je Njemačka na kopnu i moru i navjestila Rusiji rat. Ruskom poklisaru u Berlinu dostavljena je poklica, a iste tako i njemačkom poklisaru u Petrogradu.

U isti mah provalile su ruske čete na dva mjesta u Njemačku i poklisale sruski most kod Thorna gdje se nalazi najveće njemačka tvrdjava, kao posljedeja obranbena točka prema ruskoj granici.

U večer istog dana bombardirao je krstaš njemačke eskadrice „Augsburg" ruski ratni luku Libavo, kojom zgodom zapalio mu je dio luke uputi. Libava je prvo obranbeno pomorsko mjesto u baltičkom moru, te brani s jedne strane ulaz u finske vode, a s druge napada) prema Kronštadtu i Petrogradu.

Medjutim je i Austrija, kao od Rusije najviše ugrožena država, odgovorila na ruski mobilizaciju mobilizacijom cijele svoje vojske. Upravo teško, što između Austrije i Rusije do 2. kolovoza još nije došlo do neprijateljstva, smatrao se ipak njihov medjusobni odnošaj, kao prelaz u ratno stanje.

Grčka.

Kako se iz Atene javlja, obdržavalo se je ondje ministarsko vijeće pod predsjedanjem kralja, u kojem se razpravljalo o položaju Grčke, u kojem se nadasi u obziru na predsjednji rat izmedju Srbije i Austro-ugarske monarkije. Vijeće je svestrano izpitalo ovaj položaj, pa je zaključilo, da se ne će umješati u sadanji ratni sukob. Grčka će prema tomu ostati neutralna. U istom vijeću zaključila je grčka vlada zabraniti iz zemlje izvoz žita, goveda, ugljena i hrašna.

Italija.

Njemački poslanik Flotow uputio se je dne 3. o. mj. do talijanskog ministra izvanjskih poslova Di San Giuliana, te mu je službeno saopćio, da je između Njemačke i Rusije proglašen rat.

Ministar je primio ovu obavjest na znanje, te se je usteno izjavio, da će se Italija prema duhu i slovu ugovora trojnog saveza držati u tom slučaju granice neutralnosti. Minister je kom zgodom dao izrazaja svojim čuvstvima za Austrougarsku i Njemačku. O odnošaju između Njemačke i Francuske nije Flotow nista saopćio.

Osim Grčke i Italije izjavile su se za neutralnost Bugarska i Rumunjska.

Fotografija 6. Naslovnica tjednika *Hrvatsko pravo*, br. 7., 1914.

3.2.1.3. *HRVATSKO PRAVO* BROJ 7., 1914.

Uvodni članak pod naslovom *Naši hrvatski junaci* karakterizira retorički izrazito emocionalan i patetičan stil, kojim se mobilizacija vojnika iz Varaždina prikazuje kao uzvišen čin. Odlazak na bojište interpretira se kao svetinja, dodatno legitimirana svećeničkim blagoslovom i motivirana idejom ''svetog boja za ime i pravo roda svog'', čime se ratna participacija nacionalno i duhovno uzdiže u simbolički prostor kolektivne žrtve i identitetske afirmacije. List se eksplicitno pozicionira u zapadnoeuropski kulturni i politički kontekst, suprotstavljajući ga istočnoj, slavenskoj (pravoslavnoj) prijetnji. Stil je izrazito svečan, ispunjen patosom, s čestim aluzijama na vjeru, narod, čast i povijest. List postaje medij ratne mobilizacije, političkog legitimiranja i konstrukcije nacionalnog identiteta u opreci prema stvarnom i simboličkom neprijatelju. Broj 7. lista *Hrvatsko pravo* prikazuje jasno zaokružen narativ ratne mobilizacije, u kojem se vlastiti identitet brani kroz vojnu žrtvu, povijesnu vjernost Monarhiji i odbacivanje hegemonističke vizije neprijatelja. List kombinira

emocionalnu mobilizaciju (kroz poeziju i metaforu) s geopolitičkom analizom (ratna diplomacija i izvještaji), čime dokazuje svoju dvoznačnu funkciju – lokalni tjednik, ali i instrument carske politike.

3.2.1.4. *HRVATSKO PRAVO* BROJ 8., 1914.

U uvodnoj rubrici pod naslovom *Ratne novosti* list prenosi izvještaje o djelima ''junačke cijele naše vojske'', s naglaskom na individualne podvige podčasnika i dobrovoljaca koji prelaze Dunav i sabotiraju srpske položaje. Jezik je ekspresivan, prepun ratničkih tropa i glorifikacije: ''obori četiri neprijatelja'', ''prispije do čamca'', ''uz oduševljeni doček drugova''.
Ovi opisi konstruiraju idealtipski lik hrabrog vojnika, čime list aktivno doprinosi moralnoj mobilizaciji čitateljstva. Broj obiluje vijestima o njemačkim vojnim uspjesima. Ovaj broj donosi bogato izvještavanje s ruskog i srpskog bojišta. Broj 8. lista *Hrvatsko pravo* predstavlja vrhunac ratnog entuzijazma u ranoj fazi sukoba. Kroz izvještaje, priče o junaštvu, slavljenje Njemačke i delegitimizaciju protivnika, list djeluje kao propagandno-informativni instrument, s izraženim elementima moralne i političke edukacije. Ovaj broj odražava kako je lokalni tisak u Varaždinu sudjelovao u oblikovanju transnacionalnog ratnog imaginarija i u mobilizaciji stanovništva kao moralnih i političkih subjekata u ratu.

3.2.2. *HRVATSKO PRAVO* - SREDINA RATA

3.2.2.1. *HRVATSKO PRAVO*, BROJ 20., 1916.

Uvodni tekst lista donosi izvještaj ratnog dopisnika s bojišta u Bukovini, u kojem se hrvatske pukovnije prikazuju u afirmativnom svjetlu. Njihova uloga u obrani austrougarske granice od ruskih napada interpretira se kroz diskurs glorifikacije, pri čemu se ističe njihova hrabrost, lojalnost Monarhiji i vojna učinkovitost. Takva retorička konstrukcija doprinosi oblikovanju pozitivne slike hrvatskih vojnika u javnom prostoru te služi kao sredstvo mobilizacije i legitimizacije ratnih napora. Posebno se ističe: junaštvo, masovne žrtve, kulminacija moralne i fizičke izdržljivosti, simbolika upotrebe fokoša (domaćeg oružja), kao topos narodnog otpora i folklornog heroizma. Ratni narativ je prožet moralnom veličinom poraza, pri čemu smrt ne znači gubitak, nego posvetu vjernosti. Time list oblikuje mučeničku verziju nacionalnog identiteta Hrvata u imperijalnom okviru. Nadalje, broj 20. odražava visoku razinu ratnog profesionalizma u izvještavanju: opisuje se stanje na ruskom, talijanskom, balkanskom, zapadnom i turskom frontu. Ovo višestrano izvještava-

nje potvrđuje da list u sredini rata više ne služi isključivo za ideološko oblikovanje javnosti, već i za ratno-obavijesnu funkciju: informira čitatelje o razvoju situacije u kontekstu globalnog sukoba, ali uz stalnu vrijednosnu hijerarhiju pobjeda. U 20. broju, list *Hrvatsko pravo* više nije samo glas propagande ili lokalne politike. On postaje: kroničar ratnih žrtava, posebno hrvatskih pukovnija, instrument nacionalnog ponosa i stradanja, sinteza vojne izvještenosti i političke orijentacije. Sadržaj spaja ratnu mobilizaciju s nacionalnim identitetom, prikazujući Hrvate kao srce Monarhije – vjerne, hrabre, izdržljive i žrtvene. Ta naracija u sredini rata svjedoči o novinarskoj prilagodbi – od slavljenja početka sukoba prema normalizaciji smrti i bojišnog izvještaja, uz istovremeno održavanje ideološke jasnoće.

3.2.2.2. *HRVATSKO PRAVO*, BROJ 21., 1916.

Uvodni tekst lista donosi trijumfalno intoniranu naraciju o austrougarskoj ofenzivi na talijanskom bojištu, pri čemu se naglasak stavlja na vojna postignuća poput prodora u južni Tirol, zapljenu 25 topova i zarobljavanja približno 4000 talijanskih vojnika. Posebno se ističe prikaz neorganiziranosti talijanskog topništva, koje navodno djeluje kontraproduktivno, gađajući vlastite položaje. Takva retorička strategija doprinosi konstrukciji pobjedničkog narativa i služi kao sredstvo afirmacije vojne nadmoći Austro-Ugarske u javnom diskursu. Organizacija ratnih vijesti pretvara list u kvazi-strateški bilten s funkcijom informiranja, ali i oblikovanja percepcije o stabilnosti i uspjehu Centralnih sila. Vrhunac političkog dijela broja čini komentar iz glavnog pravaškog lista *Hrvatska*, koji izjavljuje: ''*Hrvatski narod teži za svojom narodnom samostalnošću, ali u okviru monarhije Habsburga...*''. Ova formulacija predstavlja izričitu poziciju političkog lojalizma. Broj 21 lista *Hrvatsko pravo* iz 1916. pokazuje: zrelost izvještajnog novinarstva u ratu, političku artikulaciju hrvatskih nacionalnih interesa unutar Monarhije, ratno samopouzdanje potkrijepljeno pobjedama, osobito na talijanskom frontu i konsolidaciju pravaške pozicije: ''samostalnost unutar Habsburške krune'', kao središnji motiv političkog programa. Stoga, list više nije tek promotivni bilten ratne volje, već kombinacija medija pobjedničke retorike, političkog programa i strateške interpretacije događaja – glasnogovornik srednjega sloja hrvatske političke klase u okrilju raspadajuće Monarhije.

3.2.2.3. *HRVATSKO PRAVO*, BROJ 22., 1916.

Prva polovica broja posvećena je stotoj godišnjici rođenja Ivana Kukuljevića Sakcinskog, kojeg se slavi kao pionira hrvatskog jezika u Saboru, autora prve hrvatske drame (*Juran i Sofija*), povjesničara i kulturnog djelatnika (autor *Jura Regni*

Croatiae) te simboličkog oca hrvatske političke i kulturne emancipacije. Ova retrospektivna naracija funkcionira kao retoričko sidro nacionalnog identiteta u ratnom kontekstu: dok se na bojištima odvija kolektivna žrtva, list evocira idejne temelje koji legitimiraju i nadahnjuju nacionalnu borbu. Njegov citat o jeziku kao ''mostu preko opasne vode'' evocira koncept jezika kao obrambenog zida nacije. Središnji dio broja posvećen je izvještavanju o velikom proboju austrougarskih snaga na talijanskom bojištu: vojska pod vodstvom prestolonasljednika Karla probija talijanske linije i ulazi u Italiju, zarobljeno je 30 000 ljudi, 500 časnika, 188 topova, uključujući 30 teških mužara. Također, neprijateljske pozicije napuštene su u bijegu, a zaplijenjen je ''silan ratni plijen''. Prikaz uspjeha koristi terminologiju potpune vojne dominacije, a sam čin ofenzive prezentira se kao geopolitička pravda – osveta za talijansku izdaju 1915. godine i mogućnost povratka Austrije u nekadašnje krajeve (do Venecije). Uspjesi Saveznika prikazani su kao *uvjerljivi*, dok se jedini francuski napredak kod Maase minimalizira. Naglasak je na: brojnosti zarobljenika (preko 750), zapljeni vojne opreme (30 topova, 34 strojnice), simboličkoj snazi kontrole nad visovima 304 i Mort Homme. Takvo selektivno izvještavanje jača dojam neprekidnog uspjeha Centralnih sila i smiruje moralnu nesigurnost stanovništva. Na istočnom bojištu i dalje vlada stanka – uz kritiku ''ogromne potrošnje municije''s ruske strane. Na turskom ratištu istaknuta je uspješna obrana kod Bitlisa, čime se sugerira da je Monarhija s Osmanlijama sposobna braniti ''istočne pragove Europe''. Iako posredno, broj ponovno artikulira hrvatsku političku poziciju kao ''samostalnost u okviru Habsburške monarhije, u ravnopravnosti s ostalim narodima'' – što predstavlja ponavljanje narativa iz prethodnog broja. Ova formula spaja ratnu lojalnost i politički program pravaštva, nudeći stabilnost kroz lojalnost, ali i poticaj za unutarnje nacionalno priznanje. Broj 22. lista Hrvatsko pravo iz svibnja 1916. predstavlja sintezu militarne pobjedonosne retorike i kulturno-povijesnog pamćenja. Brojevi 20. – 22. lista *Hrvatsko pravo* demonstriraju transformaciju lokalnog pravaškog glasila u snažan ratno-politički medij. List istodobno odražava vojnu euforiju, ideološku disciplinu i političku svijest. Kroz nacionalne simbole, mitologizaciju fronta i artikulaciju unutarnje ravnopravnosti, Hrvatsko pravo stvara kompleksnu sliku hrvatske participacije u svjetskom ratu.

3.2.3. *HRVATSKO PRAVO* KRAJ RATA

Broj 23. *Hrvatskog prava* od 1918. ne postoji u digitaliziranom obliku, te su zbog toga analizirani brojevi 24. i 25.

3.2.3.1. *HRVATSKO PRAVO*, BROJ 22., 1918.

Usprkos sve očitijoj slabosti Austro-Ugarske Monarhije, list i dalje ustrajava u propagandnoj glorifikaciji vojne moći. Njemačka ofenziva kod Soissonsa i Reimsa opisuje se kao ''značajna pobjeda'' i proboj od 40 km širine, pri čemu je osvojeno više položaja (Chemin des Dames, Pinon, Crny, Mont Hiver). Izvještava se da je zarobljeno više od 30 000 vojnika, zauzeto ''mnogobrojno naoružanje'', a bombardiranje Pariza njemačkim dalekometnim topovima prikazuje se kao nastavak odlučnosti Centralnih sila. Iako su ti izvještaji vjerojatno preuveličani, njihov cilj nije informacija već očuvanje morala i vjere u pobjedu. Opis susreta hrvatskih vojnika s kraljevskim parom u Budimpešti koristi se kao simboličan prikaz odanosti monarhiji (''živi poklici''), kulturne i vojne pripadnosti Hrvata Monarhiji te nastavka ideje da je hrvatska vojna čast i dalje netaknuta, unatoč vojnoj i političkoj krizi. U domaćim političkim izvještajima dominira krajnje negativna slika hrvatskog Sabora. List koristi ovu retoriku kako bi izrazio političko razočaranje, ali i opravdao političke pomake izvan dotadašnjeg sustava, implicitno podržavajući autoritativniji i centraliziraniji oblik vođenja hrvatskih poslova. Pojavljuje se snažan ideološki obračun sa ''slavosrbima'', koji žele onemogućiti izlazak pravaškog lista Hrvatska. Uz to, iznesene su tvrdnje da je ''tiskara otkazala daljnji rad pod pritiskom'', pa je pravaška stranka kupila vlastitu tiskaru kako bi nastavila rad bez cenzure.

Pojedini broj 30 fil. **HRVATSKO PRAVO** Pojedini broj 30 fil.

Pučki ilustrovani list stranke prava za politiku, gospodarstvo, pouku i zabavu.

God. V. | U Varaždinu 15. lipnja 1918. | Br. 24.

Potpisujte osmi ratni zajam!

5½%-ni kr. ug. od poreza oprošteni državni rentovni zajam.

od 12. lipnja do uključivo 11. srpnja 1918.

Fotografija 7. Naslovnica tjednika *Hrvatsko pravo*, br. 24., od 1918.

Pojedini broj 30 fil.

HRVATSKO PRAVO

Pojedini broj 30 fil.

Pučki ilustrovani list stranke prava za politiku, gospodarstvo, pouku i zabavu.

God. V. | U Varaždinu 22. lipnja 1918. | Br. 25.

Predsjednik stranke prava u Lici.

(Velebna manifestacija hrvatske misli).

Tankovi.

Mir i oduka u ratu

Madjarski šovinizam.

Fotografija 8. Naslovnica tjednika *Hrvatsko pravo*, br. 25., od 1918.

Broj 22. lista *Hrvatsko pravo* iz lipnja 1918. godine prikazuje list koji u poznoj fazi rata i dalje afirmira ratni entuzijazam te pokušava održati lojalnost prema kruni, ističući narativ hrvatske vojne časti. Istodobno, list oštro kritizira vlastiti politički sustav (Sabor) i brani pravašku stranku od unutarnjih i ''slavosrpskih'' neprijatelja. Riječ je o hibridnom narativu ratnog fanatizma, političkog razočaranja i ideološke obrane, koji jasno ukazuje na raspad hegemonije, ali i na traženje novog identitetskog i političkog modela za Hrvate u nadolazećoj postimperijalnoj budućnosti.

3.2.3.2. *HRVATSKO PRAVO*, BROJ 24., 1918.

Broj je gotovo u cijelosti posvećen objavi pravnih i financijskih detalja vezanih za VIII. ratni zajam Austro-Ugarske. Detalji uključuju poziv na javno potpisivanje državnih obveznica s fiksnom kamatom (5,5 %), uvjete emisije, datume isplate i otkupa, jamstva i banke posrednice (uključujući i institucije u Hrvatskoj i BiH). Posebno se ističe da su obveznice oslobođene svih ugarskih poreza i pristojbi, a

naglašava se pogodnost za upravitelje imovine, skrbnike i štititelje, čime se ciljaju i konzervativniji ulagači. Za razliku od uobičajene mješavine političkih, kulturnih i ratnih sadržaja, ovaj broj je isključivo instrumentaliziran kao medij državne financijske politike. Nema političkih uvodnika, izvještaja s bojišta ni zabavnih sadržaja. Ova transformacija jasno odražava ozbiljnost financijske krize u kojoj se našla Austro-Ugarska, pokušaj države da preko lokalnih glasila mobilizira i posljednje rezerve kapitala građanstva te očekivanje da će čak i pučko čitateljstvo razumjeti i reagirati na ovaj oblik državnog poziva. Takva praksa pretvara novine iz agensa informiranja i identitetskog oblikovanja u posrednika novčanih transakcija između države i podanika. Emitiranje ratnog zajma ne prikazuje se samo kao financijski čin, već i kao patriotski doprinos, potvrda lojalnosti caru i Monarhiji te čin povjerenja u budućnost. Iako se to eksplicitno ne navodi, implicitna je poruka: onaj tko uloži u ratni zajam vjeruje u pobjedu. Time se potiče simbolički čin – građani financijski ''glasaju'' za nastavak rata i carsku politiku.

Broj 24. lista *Hrvatsko pravo* u potpunosti je podređen funkciji državne ekonomnomske propagande i mobilizacije domaćeg kapitala. Kroz tehnički i financijski kompleksan sadržaj, list postaje sredstvo javnog legitimiranja imperijalnog financijskog sustava, čime se lokalno novinstvo dodatno podređuje interesima ratne politike. Ovaj broj svjedoči o zadnjoj fazi funkcionalne integracije novina u aparat austrougarskog ratnog stroja – gdje je čak i vijest zamijenjena obveznicom.

3.2.3.3. *HRVATSKO PRAVO*, BROJ 25., 1918.

Najviše prostora u listu zauzima prikaz nove austrougarske ofenzive protiv Italije, pod zapovjedništvom generala Wurma i nadvojvode Josipa. Naglašava se proboj ''u treću neprijateljsku liniju'', prelazak preko nabujale rijeke Piave, zauzimanje strateških kota i zarobljavanje 30 000 ljudi i 120 topova. Uz to, izražava se ponos zbog ''sjajnoga ofenzivnog duha naših četa''. Ova hiperbola u ratnim izvještajima kontrastira s realnim vojnim porazima, što otkriva funkciju lista kao instrumenta očuvanja privida kontrole i pobjedničke psihologije u trenutku sve dublje ratne krize. Tekst eksplicitno odbacuje mogućnost rješavanja hrvatskog pitanja unutar nagodbenog okvira iz 1868., tj. dualističke strukture Monarhije. Navodi se: ''Hrvatsko kraljevstvo može samo kao samostalna država biti u dobrom susjedstvu i savezu s Ugarskom. Na drugo hrvatski narod od svoje volje neće nikad pristati''. Ovo je jasan izraz pravaškog separatizma i anticipacija hrvatske državnosti u trenutku kada je i Beč svjestan da reformirani dualizam više nije održiv. Ponovno se poziva na potpisivanje VIII. ratnog zajma, s eksplicitnim popisima pojedinačnih institucija koje su već uložile. Time se pojačava osjećaj lojalnosti i nameće financijski pritisak lokalnim elitama, dok se čitatelji motiviraju ''patriotskim'' povratom ka-

mata i olakšicama kod dražbi nakon demobilizacije. Broj 25. lista *Hrvatsko pravo* iz srpnja 1918. nosi obilježja kraja jedne epohe. U njemu se slavi vojni uspjeh koji dolazi prekasno i poziva na ratni zajam koji iscrpljuje posljednje resurse. Istodobno, priznaje se propadanje Sabora i povjerenja u institucije, artikulira jasan politički zahtjev za hrvatskom samostalnošću te iznose potresne slike svakodnevice iz ruralne periferije. List tako ujedinjuje retoriku lojalnosti i narativ o emancipaciji, čime označava prijelaz iz imperijalne Hrvatske u novu – još nedefiniranu – nacionalnu budućnost.

4. REZULTATI ANALIZE

Analiza listova *Hrvatsko pravo* i *Naše pravice* tijekom Prvoga svjetskoga rata pokazala je da je ratna propaganda u Hrvatskoj bila slojevit i dinamičan fenomen, koji se razvijao u skladu s ratnim okolnostima, ali i političko-ideološkim profilom pojedinih glasila. Uočena je jasna evolucija propagandnih obrazaca. U ranim fazama rata (1914.) dominirali su diskursi glorifikacije vojnika, cara i Monarhije te demonizacije neprijatelja, uz prisutnost religijskog leksika koji je rat legitimizirao kao gotovo metafizički čin. Međutim, ti su obrasci ubrzo iščezli, pa od sredine rata sve snažnije dolazi do izražaja lojalizam, kao trajan okvir kojim se nastojala održati odanost caru i političko jedinstvo Monarhije. U završnoj fazi rata (1918.) pojavljuje se pak ekonomska propaganda, s naglaskom na ratne zajmove i financijsku mobilizaciju stanovništva, što jasno pokazuje financijsku iscrpljenost Monarhije i potrebu za novim oblikom podrške. Usporedba dvaju listova pokazuje da nisu svi mediji jednako koristili propagandne registre. *Hrvatsko pravo* funkcioniralo je kao šire propagandno glasilo, fleksibilno i prilagodljivo, koje je kombiniralo glorifikaciju, demonizaciju, religijske elemente te lojalizam, a na kraju i ekonomsku propagandu. Njegov ton bio je snažno usmjeren na emocionalnu i pragmatičnu mobilizaciju javnosti. *Naše pravice*, naprotiv, imale su izrazito dinastičko-politički karakter, gotovo u cijelosti usmjeren na naglašavanje lojalnosti caru i Monarhiji. Nedostajale su im glorifikacija i religijski leksik, a ekonomska propaganda uopće nije bila prisutna. Diskurs *Naših pravica* bio je bliži službenom državnom jeziku i djelovao je više kao instrument političke legitimacije, a manje kao sredstvo emocionalnog poticanja. Ova razlika jasno pokazuje kako su se propagandni obrasci u Hrvatskoj oblikovali prema političkoj ulozi pojedinog glasila. Dok su novine poput *Hrvatskoga prava* bile u funkciji šire društvene mobilizacije i nastojale zahvatiti različite slojeve stanovništva kroz raznovrsne retoričke registre, *Naše pravice* ostale su u okviru političkog instrumenta jedne stranke, naglašavajući lojalizam kao glavni okvir tumačenja rata.

Zaključno, oba lista potvrđuju opću tezu o transformaciji ratne propagande u Monarhiji: od emocionalnog naboja i ideološke homogenizacije u ranoj fazi, preko

političke kohezije u sredini, do financijske mobilizacije u završnici rata. Time se potvrđuje i širi obrazac uočen u europskoj historiografiji,[16] prema kojemu ratni tisak ne odražava samo događaje s bojišnica, nego i mijenjajuće prioritete države i elita u upravljanju društvom. Uloga ovih listova u lokalnom kontekstu Varaždina i sjeverne Hrvatske bila je dvostruka: s jedne strane, oni su bili kanali diseminacije službenih narativa i instrumenti lojalnosti Monarhiji, dok s druge strane, svojim stilskim i sadržajnim razlikama svjedoče o pluralnosti oblika ratne propagande, koja nije bila jednoznačna ni unutar istog prostora. Ova se analiza stoga može smatrati doprinosom razumijevanju lokalnih medijskih praksi unutar globalne dinamike Prvoga svjetskoga rata, ukazujući na važnost diferencijacije izvora i pažljivo mapiranje njihovih propagandnih funkcija.

Tablica 3. Rezultati analize

		Naše pravice				Hrvatsko pravo							
		30. 7. 1914.	6. 8. 1914.	13. 8. 1914.	1. 8. 1914.	8. 8. 1914.	15. 8. 1914.	13. 5. 1916.	20. 5. 1916.	27. 5. 1916.	1. 7. 1918.	15. 7. 1918.	22. 7. 1918.	Ukupno
Šifra	Naziv koda\Brojevi	31	32	33	6	7	8	20	21	22	23	24	25	
K1	Glorifikacija	0	0	0	1	0	3	1	0	1	0	0	3	9
K2	Demonizacija	2	0	0	5	1	0	0	0	0	0	0	0	8
K3	Lojalizam/dinastija	14	7	1	5	6	1	3	1	1	0	0	8	47
K4	Ekonomska propaganda	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	20	14	35
K5	Religijski leksik	0	0	0	3	2	0	0	0	0	0	0	0	5
K6	Cenzura/represija	8	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2	4	15
K7	Svakodnevica rata	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	4
K8	Metanarativi	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3

5. RASPRAVA

Varaždinsko novinstvo tijekom Prvoga svjetskoga rata predstavlja vrijedno svjedočanstvo lokalnog doživljaja globalne krize. Novine su istovremeno bile oruđe propagande i platforma za artikulaciju lokalnog identiteta.

[16] John HORNE, State, Society and Mobilization in Europe during the First World War, Cambridge University Press, 1997.

RQ1: Koje propagandne okvire i retoričke strategije dominiraju u pojedinim fazama rata?

Rezultati pokazuju jasnu dinamiku promjene propagandnih obrazaca tijekom Prvoga svjetskoga rata. U ranoj fazi (1914.) uočavamo prevlast glorifikacije (naglašavanje junaštva i pobjeda) vojnika, cara i Monarhije, demonizacije neprijatelja (osobito Srbije) te povremenog religijskog leksika kao sredstva metafizičkog legitimiranja rata. Ovaj je diskurs usmjeren na emocionalnu mobilizaciju javnosti, osnaživanje ratne euforije i homogenizaciju zajednice protiv ''barbarskog'' neprijatelja. Od 1915. do 1916. retorika se smiruje. Demonizacija i religijski elementi gotovo nestaju, a u prvi plan dolazi lojalizam prema caru i Monarhiji. Ovaj diskurs, prisutan i u *Hrvatskom pravu* i u *Našim pravicama*, naglašava dinastičku pripadnost i političko jedinstvo. On odgovara fazi ''ratnog zamora'', kada spektakularne pobjede izostaju, pa se naglasak prebacuje na stabilnost i poslušnost. U završnici rata (1917. – 1918.) retorika ponovno doživljava transformaciju. U *Hrvatskom pravu* dominira ekonomska propaganda, osobito promoviranje ratnih zajmova, dok se paralelno obnavlja i diskurs glorifikacije, vezan za velike ofenzive poput Piave. U *Našim pravicama*, dostupnim u ranijoj fazi, ostaje prevladavajući lojalizam bez većeg širenja u druge registre. To potvrđuje da različita glasila nisu imala istu propagandnu funkciju: dok jedno (*Hrvatsko pravo*) služi kao fleksibilan kanal za različite oblike ratne mobilizacije, drugo (*Naše pravice*) održava uži, dinastički okvir.

RQ2: Kako se mijenja žanrovska struktura (vijesti, uvodnici, proglasi, podlistci, ilustracije)?

Žanrovska analiza pokazuje da se *Hrvatsko pravo* prilagođavalo propagandnim potrebama. U ranoj fazi prevladavaju uvodnici i proglasi puni patosa i evaluativnog jezika, često praćeni službenim izvještajima s bojišta. Kasnije se pojavljuju i ekonomski proglasi (ratni zajmovi), čime se širi žanrovski repertoar prema pragmatičnoj mobilizaciji. U podlistcima i ilustracijama povremeno se nalaze prikazi herojske žrtve i kulturne interpretacije rata, čime se vijesti dopunjuju simboličkim i emocionalnim slojem. *Naše pravice* pokazuju znatno rigidniju strukturu. Dominiraju uvodnici i politički proglasi, često u administrativnom tonu, dok je vizualni i ilustrativni materijal posve zanemaren. Podlistci se koriste ponajviše za kulturne i književne priloge (npr. pjesme, slavjanofilija Jurja Cebocija), ali ti sadržaji nisu integrirani u ratni diskurs. Time list pokazuje manje propagandne fleksibilnosti i zadržava funkciju političko-stranačkog glasila s ograničenim žanrovskim rasponom.

RQ3: U kojoj se mjeri lokalni identitet i ''svakodnevica rata'' probijaju kroz državnu retoriku?

Analiza potvrđuje da je ‘‘svakodnevica rata“ u oba lista prisutna tek marginalno i posredno. U *Hrvatskom pravu* nailazimo na vijesti o lokalnim humanitarnim odborima, opskrbi i skrbi za ranjenike i obitelji vojnika. Time se ipak otvara prostor za lokalni identitet, no on je podređen državnoj retorici: ratne potrebe Monarhije ostaju u prvom planu, dok se lokalne inicijative prikazuju kao dio šire lojalnosti caru i državi. U *Našim pravicama* lokalni identitet probija se ponajviše kroz kulturne i književne podlistke, koji tematiziraju slavensku povezanost ili narodne predaje, ali rijetko ulaze u ratni diskurs. To pokazuje jasnu razdjelnicu: politički dio lista posvećen je dinastičkoj lojalnosti, dok se svakodnevica i lokalni kulturni život pojavljuju u paralelnom, odvojenom prostoru.

Na temelju istraživačkih pitanja, može se zaključiti da se dominantni okviri mijenjaju po fazama rata – od glorifikacije i demonizacije (1914.), preko lojalizma (1915. – 1916.), do ekonomske propagande (1918.). Žanrovska struktura je fleksibilnija u *Hrvatskom pravu* (uvodnici, vijesti, proglasi, podlistci, ilustracije), dok Naše pravice ostaju unutar rigidnog političko-pravnog diskursa. Lokalni identitet i svakodnevica rata probijaju se ograničeno – u *Hrvatskom pravu* kroz humanitarne i civilne vijesti, a u *Našim pravicama* kroz kulturne i književne podlistke, ali uvijek u sjeni državne retorike. Ova tri istraživačka pitanja u sinergiji potvrđuju da su oba lista bila propagandni instrumenti, no s različitim naglascima: *Hrvatsko pravo* djelovalo je kao višeslojno sredstvo mobilizacije (emocionalne, političke i financijske), dok su *Naše pravice* ostale prvenstveno političko-stranačko glasilo, snažno usidreno u diskurs lojalnosti caru i Monarhiji.

6. ZAKLJUČAK

Varaždinske novine u razdoblju Prvoga svjetskoga rata pokazale su kako lokalni tisak može imati višestruku funkciju – ne samo kao pasivni prenositelj događaja, već i kao aktivni sudionik u oblikovanju društveno-političke stvarnosti. Ograničenja slobode tiska, političke prijetnje i tehnički izazovi nisu spriječili raznovrsnost sadržaja ni lokalnu dinamiku novinarstva. Ovi primjeri svjedoče o važnosti lokalnih medija kao povijesnog izvora za razumijevanje složenih transformacija hrvatskog društva tijekom velikih globalnih sukoba.

Analiza varaždinskog tiska u razdoblju Prvoga svjetskoga rata, s posebnim fokusom na listove *Naše pravice* i *Hrvatsko pravo*, otkriva složen i višeslojan medijski pejzaž u kojem lokalne novine prestaju biti puki informacijski medij te preuzimaju aktivnu ulogu u oblikovanju političkog diskursa, ratne mobilizacije i ideološke ori-

jentacije stanovništva. U uvjetima ograničene slobode tiska, intenzivne cenzure i ratne propagande, varaždinske novine djeluju kao produžena ruka imperijalne politike, ali i kao prostor artikulacije lokalnih identiteta, kolektivne memorije i političkih aspiracija. Posebno je značajna transformacija lista Hrvatsko pravo, koji od pravaškog glasila prerasta u propagandni aparat Austro-Ugarske Monarhije, istodobno afirmirajući hrvatsku lojalnost, vojničku čast i političku autonomiju unutar habsburškog okvira. U kasnijoj fazi rata, list sve češće tematizira unutarnje političke napetosti, gospodarsku krizu i zahtjeve za redefiniranjem hrvatske državnosti, čime anticipira raspad Monarhije i artikulira politički prijelaz prema modernom nacionalnom diskursu. Analizirani novinski korpus potvrđuje da je lokalni tisak, i u okolnostima ekstremne političke kontrole, sposoban generirati kompleksnu komunikacijsku dinamiku – simultano propagandnu, informativnu, edukativnu i kulturnu. Takvi izvori danas predstavljaju vrijedan historiografski materijal za razumijevanje političke mobilizacije, društvenih lomova i procesa nacionalne artikulacije u turbulentnim povijesnim okolnostima.

7. IZVORI I LITERATURA

1/ Robert D. BENFORD, & David A. SNOW, ''Framing processes and social movements: An overview and assessment.'' *Annual Review of Sociology*, 26(1), 2000., 611–639. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.611>

2/ Mark CORNWALL, *The undermining of Austria-Hungary: The battle for hearts and minds*. Macmillan, 2000.

3/ Mark CORNWALL, *Propaganda and the home front in the Austro-Hungarian Empire during the First World War*. In T. Paddock (Ed.), World War I and propaganda (pp. 147–167). Brill., 2019.

4/ Stjepan DAMJANOVIĆ, Vladimir HUZJAN, (ur.), *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu (1914.-1918.)*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanim u Varaždinu 3. i 4. srpnja 2014. godine / Damjanović, Stjepan ; Huzjan, Vladimir (ur.). Zagreb : Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), 2014.

5/ Barbara ĐURASOVIĆ, *Cenzura u dubrovačkim političkim novinama (1891. – 1918.)*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2024.

6/ Robert M. ENTMAN, ''Framing: *Toward clarification of a fractured paradigma", Journal of Communication*, *43*(4), 1993., 51–58.https://doi.org/ 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x

7/ Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918-2008.*, Zagreb, Novi Liber, 2008.

8/ Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, Novi Liber, 2008.

9/ Maureen HEALY, *Vienna and the fall of the Habsburg Empire: Total war and everyday life in World War I*. Cambridge University Press, 2004.
10/ John HORNE, *State, Society and Mobilization in Europe during the First World War.* Cambridge University Press., 1997.
11/ Josip HORVAT, *Povijest novinarstva Hrvatske* (2nd ed.)., 2003. Golden Marketing. (Original work published 1962)
12/ Mirjana JURIĆ, (2009). *Zagreb u Prvome svjetskom ratu: povijesne novine kao izvor za istraživanje socijalne povijesti*, Libellarium, II,2 (2009): 121–144. URL: https://hrcak.srce.hr/file/100184
13/ Klaus KRIPPENDORFF, *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). SAGE Publications, 2018.
14/ Kimberly A. NEUENDORF, *The content analysis guidebook* (2nd ed.). SAGE Publications, 2017.
15/ Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Golden Marketing, 2005.
16/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1914. br. 6., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1914&broj=000006&E=''>,
17/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1914. br. 7., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1914&broj=000007&E=''>,
18/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1914. br. 8., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1914&broj=000008&E=''>,
19/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1916. br. 20., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1916&broj=000020&E=''>,
20/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1916. br. 21., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1916&broj=000021&E=''>,
21/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1916. br. 22., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1916&broj=000022&E=''>,
22/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1918. br. 22., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1918&broj=000022&E=''>,
23/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1918. br. 24., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1918&broj=000024&E=''>,

24/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Hrvatsko pravo, 1918. br. 25., URL: <“https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=40&godina=1918&broj=000025&E=“>,
25/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Naše pravice, 1914. br. 31., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=38&godina=1914&broj=000031&E=''>,
26/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Naše pravice, 1914. br. 32., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=38&godina=1914&broj=000032&E=''>,
27/ Novinstvo Varaždina 1848. – 1997., Naše pravice, 1914. br. 33., URL: <''https://library.foi.hr/dbook/novine.php?B=1&C=38&godina=1914&broj=000033&E=''>
28/ Vesna VLAŠIĆ, *Prvi svjetski rat kroz novinske članke Glasnika županije požeške*. *Scrinia Slavonica*, 15(1), 237–262., 2015.
29/ David WELCH, *Propaganda, Power and Persuasion: From World War I to Wikileaks*. I. B. Tauris, 2014.
30/ Veronika ZAVRŠKI, ''1914. godina u Osijeku u novinama *Narodna/Hrvatska obrana* i *Slavonische Presse*''. U M. Grgić (ur.), *Europski realiteti – Moć* (str. 481–492), 2023., Filozofski fakultet Osijek. https://doi.org/10.59014/XBLZ1208

SUMMARY

VARAŽDIN JOURNALISM AND THE FIRST WORLD WAR: THE LOCAL PRESS AS A TOOL OF PROPAGANDA AND POLITICAL STRUGGLE (1914 – 1918)

This paper analyzes the role of Varaždin newspapers in the context of World War I, drawing on the corpus of local press from the period 1914–1918. Special focus is placed on the newspapers *Naše pravice* and *Hrvatsko pravo*, analyzing their propaganda function, editorial policy, content structure, and the way they shaped public opinion in wartime circumstances. The paper shows how newspapers were simultaneously a channel of information, a means of ideological mobilization, and a platform for expressing local political views. Newspapers functioned as a tool for mobilizing public opinion in conditions of censorship, paper shortages, and political pressure. Variations in content indicate the transformation of political power and social priorities of the local community within the broader Habsburg context.

Key Words: Varaždin; World War I; newspapers; propaganda; censorship.